LUBELSKI ROCZNIK PEDAGOGICZNY
T. XLI, z. 1 – 2022

DOI: 10.17951/lrp.2022.41.1.189–205

Barbara Kurowska
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
ORCID – 0000–0003–4798–4417

Kinga Łapot-Dzierwa
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
ORCID – 0000–0003–0669–8975

EDUKACJA PLASTYCZNA W PRZEDSZKOLU W PERCEPCJI PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI*

Wprowadzenie: Artykuł jest poświęcony zagadnieniom związanym z szeroko rozumianą edukacją plastyczną w przedszkolu. Autorki prezentują w nim wyniki badań pilotażowych dotyczących wiedzy studentów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna na temat plastyki (m.in. znajomości technik plastycznych możliwych do wykorzystania w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym) oraz postrzegania przez nich jej istoty.
Cel badań: Celem badań było poznanie opinii przyszłych nauczycieli edukacji przedszkolnej na temat istoty i potrzeby realizowania w przedszkolu edukacji plastycznej oraz ich wiedzy na temat technik plastycznych możliwych do wykorzystania w pracy z dziećmi.
Metoda badań: W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety. Uczestniczyło w nich 60 studentów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, II roku studiów uzupełniających magisterskich, stacjonarnych i niestacjonarnych. Były badaniami pilotażowymi, stanowiącymi podstawę do dalszych eksploracji, prowadzonych obecnie przez autorki. Zostały przeprowadzone w lutym 2020 roku.
Wyniki: Zebrany materiał ukazuje niską świadomość studentów i nauczycieli na temat edukacji plastycznej oraz minimalne wykorzystywanie i marginalizowanie przez nich tego obszaru w praktyce.
Wnioski: Na podstawie przeprowadzonych badań pilotażowych nasuwają się pytania: jaka jest przyczyna niskiej świadomości studentów i nauczycieli na temat szeroko rozumianej edukacji plastycznej i możliwości jej realizowania w przedszkolu? Co można zrobić, aby tę sytuację poprawić? Czy jest to w ogóle możliwe w polskim systemie edukacji?

Słowa kluczowe: edukacja przedszkolna, edukacja plastyczna, edukacja przez sztukę, twórczość, techniki plastyczne.

* Sugerowane cytowanie: Kurowska, B., Łapot-Dzierwa, K. (2022). Edukacja plastyczna w przedszkolu w percepcji przyszłych nauczycieli. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, *41*(1), 189–205. http://dx.doi.org/10.17951/lrp.2022.41.1.189–205

WPROWADZENIE

Często zadajemy sobie pytanie: po co dziecku sztuka? Czy i jaki sens ma realizowanie zagadnień z nią związanych we wczesnej edukacji? „O postrzeganiu dziecka jako artysty, o dziecięcej wyobraźni twórczej stanowiącej ważny instrument wychowawczy, pozwalający dziecku pełnić określone funkcje życiowe, pisano wielokrotnie" (Chęcińska, 2018, s. 9). Rozważania nad tą problematyką można znaleźć m.in. w pracach: Szumana (1927), Wojnar (1976), Popka (1988), Nęcki (2012), Szmidta (2013), Uszuńskiej-Jarmoc (2011), Szuścik (2006), Krauze-Sikorskiej (2006). Wszyscy wspomniani badacze zgodnie podkreślają szczególną wartość sztuki dla rozwoju i życia każdej jednostki ludzkiej. Szeroko rozumiana sztuka wprowadza w świat wartości, ale też staje się niejednokrotnie źródłem informacji o świecie, człowieku, naturze i kulturze. Sztuka jest „z jednej strony czynnikiem kształtowania tożsamości człowieka, z drugiej zaś nieodzownym warunkiem twórczym jego naturalnego rozwoju" (Śliwerski, 2012, s. 906).

Postulat rozwijania twórczości i kreatywności człowieka od wielu lat jest głoszony m.in. przez przedstawicieli psychologii edukacyjnej, psychologii twórczości, pedagogiki ogólnej, a także pedagogiki twórczości. Wskazują oni przede wszystkim na pozytywną rolę twórczej aktywności jednostki w osiąganiu przez nią sukcesów nie tylko w procesie edukacji, ale i we wszystkich dziedzinach działalności człowieka już w życiu dorosłym; w osiąganiu poczucia dobrostanu psychicznego i zdrowia społecznego, także w procesie samorealizacji (Uszyńska-Jarmoc, 2011).

W przypadku małego dziecka możemy mówić o specyficznym dualizmie funkcjonowania w świecie sztuki. Z jednej strony jest ono odbiorcą dzieł, z drugiej strony twórcą. Obie te role są niezwykle istotne dla wszechstronnego rozwoju i kształtowania postaw twórczych, tak ważnych w dzisiejszym życiu.

Świat dziecięcej sztuki to obszar wciąż oczekujący na ponowne odkrycie, fascynujący i zaskakujący. Nie ma w nim miejsca na stereotypy i powielanie funkcjonujących koncepcji. Plastyka zmienia się z każdą populacją. Dlatego w pracy pedagogicznej powinna pojawiać się refleksja, że edukacja plastyczna powinna podlegać stałym zmianom, zależnym od aktualnych potrzeb edukacyjnych. Te z kolei powinny być oparte na niezmiennym systemie uniwersalnych wartości (Łapot-Dzierwa, 2011).

„Twórczość plastyczna jest wpisana naturalnie w proces rozwojowy każdego człowieka. Dzieci chętnie podejmują wszelką działalność o charakterze artystycznym. Na początku są to działania spontaniczne, które z czasem przybierają bardziej złożone formy. Za każdym razem jest to aktywność, w której możemy obserwować, w jaki sposób kształtują się umiejętności działania jednostki i twórcze myślenie" (Łapot-Dzierwa, 2018, s. 5). Twórczość plastyczna dziecka i jej wytwory to proces dziecięcego myślenia, odczuwania, spostrzegania i reagowania na otaczający świat, w którym dokonuje się akt odkrywania nowych, nieznanych sytuacji. To możliwość realizowania się w działaniu plastycznym, dostarczająca

dziecku nowych wiadomości, potrzebnych do dalszego eksperymentowania i poszukiwania. Zapewniając mu warunki do stałego tworzenia, opartego na wiedzy, którą aktualnie posiada, stwarzamy najlepsze warunki rozwoju jego przyszłej aktywności twórczej (Łapot-Dzierwa, 2018).

Według teorii psychologicznych to właśnie okres przedszkolny jest jednym z ważniejszych dla kształtowania postaw twórczych i rozwijania potencjalnych zdolności artystycznych dziecka. Tymczasem właśnie ten obszar jest tym, który wymaga zmian w sposobach myślenia i działania nauczycieli. W przedszkolach nadal panuje moda np. na proponowanie wychowankom kolorowania gotowych wzorów (tzw. kolorowanek). Może nie byłoby w tym nic złego, bo przecież samo takie działanie w jakimś stopniu ćwiczy chociażby sprawność manualną. Niestety najgorsze jest przekonanie nauczycieli przedszkola o słuszności takiego postępowania i brak zastanowienia się nad jego sensem oraz brak odniesienia go do jakichkolwiek teorii dziecięcej twórczości.

Jednym z czynników stymulowania twórczej aktywności dzieci w zakresie twórczości plastycznej jest dostarczanie im szeregu odpowiednio dobranych bodźców, które będą pobudzały do kreatywnego i nieszablonowego działania. Można wśród nich wymienić m.in. techniki plastyczne i sposoby pracy, które w zakresie edukacji plastycznej w przedszkolu nauczyciel proponuje swoim wychowankom. Ich znajomość i wykorzystywanie daje dzieciom możliwość odkrycia własnych możliwości twórczych i radość eksperymentowania na polu sztuki.

Techniki plastyczne to całokształt środków i rozwiązań technicznych (artystycznych) służących do wyrażania siebie i realizacji zadań w zakresie plastyki (Łapot-Dzierwa, 2018). „Celem ich jest pobudzanie inicjatywy twórczej, rozwój wyobraźni i pomysłowości, ośmielenie do podejmowania i rzetelnej realizacji nowych zadań oraz wyrażania własnych pomysłów w indywidualnej formie plastycznej" (Lewicka, 1973, s. 5). Te stosowane w pracy z dziećmi różnią się od tych wykorzystywanych przez twórców profesjonalnych, chociaż operują tymi samymi środkami ekspresji.

Klasyfikując techniki plastyczne do pracy z dziećmi, ze względu na specyfikę wykorzystywanych w nich materiałów oraz stosowane środki ekspresji, można wymienić (Łapot-Dzierwa, 2018):

- techniki rysunkowe,
- techniki malarskie,
- techniki graficzne,
- techniki rzeźbiarsko-modelarskie,
- techniki papierowe płaskie i przestrzenne,
- techniki łączone/mieszane (dekoracyjne).

Rysunek jest pierwszą aktywnością plastyczną dziecka. Poczynając od bazgroty, przechodzi ono od prostych kompozycji zgeometryzowanych, następnie przekształca je w kompozycje rozbudowane o określonej tematyce. W trakcie rysowa-

nia uczy się płynności ruchów, ćwicząc mięśnie dłoni i palców. Dokonując analizy myślowej, wykonuje różnorodne ruchy – od zamaszystych do precyzyjnych, drobnych, o zmiennym kierunku.

Techniki rysunkowe można podzielić na monochromatyczne i barwne. Wśród technik rysunkowych monochromatycznych największą popularnością cieszy się rysowanie ołówkiem, sepią czy węglem. Dzieciom, które posiadają już większe doświadczenie warsztatowe, można zaproponować rysowanie piórkiem lub patykiem za pomocą tuszu. Technika ta jest zastępowana jednak w ostatnim czasie przez cienkopisy, markery i pisaki.

Techniki barwne to z kolei rysowanie kredkami ołówkowymi lub woskowymi, pastelami suchymi lub tłustymi, kolorową kredą, pisakami o różnej grubości.

Do realizacji technik malarskich wykorzystywanych w pracy z dziećmi służą głównie farby wodorozcieńczalne. Wśród nich można wymienić farby kryjące: plakatówkę, temperę (farby te są dopuszczonego do użytku szkolnego) lub farbę klejową. Można zaproponować dzieciom malowanie na kartkach bądź innych podkładach – na gazie, na desce, na podkładzie z gazety, z grubego płótna, na kamieniach, na filcu, na fakturowej tapecie, na podkładzie z kaszy, na szkle, na folii i in. Wśród technik malarskich kryjących, obok już wyżej wymienionych, stosuje się również gwasz i akryl, a dla bardziej zaawansowanych również malarstwo olejne. Często też spotykamy malowanie farbą niekryjącą – akwarelą. Jest ona jednak stosowana, jako element technik łączonych, gdyż sama w sobie jest techniką zbyt wymagającą warsztatowo.

Wśród technik malarskich często wykorzystywanych podczas zajęć terapeutycznych można wymienić techniki malarskie dekoracyjne. Jest to np. malowanie farbami do szkła, do ceramiki, do drewna, do tkanin. Wśród popularnych technik dekoracyjnych wymienia się również techniki decoupage'u (technika serwetkowa) i batiku (Łapot-Dzierwa, 2010).

Grafika to „gałąź sztuk plastycznych, w której właściwym dziełem jest odbitka z płyty graficznej, dającej możliwość powielania" (Zwolińska i Malicki, 1999, s. 101). Można ją podzielić na warsztatową (artystyczną), w której matrycę przygotowuje sam artysta (przygotowuje i realizuje projekt, sam wykonuje czynności technologiczne) oraz użytkową (projektową) – posługuje się nie tylko obrazem (znakiem graficznym), ale również tekstem, np. plakat, ilustracja książkowa. W procesie jej powstawania artysta bierze udział jedynie na poziomie projektowania.

Techniki graficzne wykorzystywane w twórczości plastycznej dziecka dają mu przede wszystkim możliwość eksperymentowania, stosowania nietypowych rozwiązań i materiałów. Można wśród nich wymienić m.in. stemplowanie, frottage, drukowanie ze styropianowej matrycy, monotypię, kalkograf.

Ze względu na procesy technologiczne w pracy z dziećmi są wykorzystywane najczęściej techniki modelarskie. Należą one do tych, które mają znaczny wpływ na rozwój sprawności manualnej, gdyż angażują wszystkie mięśnie śródręcza, dło-

ni i palców. Najczęściej wykorzystywanymi materiałami w technikach modelarskich są: glina samoutwardzalna, masy (solna i papierowa) oraz plastelina, a do tworzenia większych form przestrzennych polecane jest papier-mâché, czyli modelowanie z papieru moczonego w kleju.

Techniki papierowe to wszelkie techniki, w których podstawowym materiałem jest papier. Można wyróżnić dwa sposoby wykorzystywania materiałów papierowych – wykonanie w technice płaskiej (collage) oraz tworzenie form przestrzennych, tzw. papieroplastykę. Te ostatnie mogą sprawiać dzieciom wiele trudności, bowiem wymagają zaawansowania w zakresie precyzji, elastyczności oraz zręczności mięśni palców i nadgarstka.

Wśród technik papierowych płaskich, wykorzystywanych do pracy z dziećmi, można wymienić: wycinanki (z kolorowego papieru, z kolorowych gazet, z malowanego papieru, wycinankę symetryczną, kontrastową, wycinankę z gładkiej bibuły, z różnych materiałów papierowych); wydzieranki (z kolorowego papieru, z barwionego szarego papieru, z gazety, z bibuły, wydzieranka konturowa).

Techniki papierowe przestrzenne to z kolei formy przestrzenne lub półprzestrzenie wykonane z papieru poprzez wycinanie, nacinanie, składanie, klejenie itd. Można do nich wykorzystywać różnego rodzaju papiery. Wykonanie prac papieroplastycznych wymaga rozwiniętej sprawności manualnej, umiejętności posługiwania się nożyczkami i precyzji w działaniu, wobec czego można je proponować dzieciom ze starszych grup przedszkolnych.

O technikach łączonych/mieszanych mówimy wówczas, gdy w jednej wykonywanej pracy dochodzi do połączenia kilku technicznych aktywności plastycznych. Są one zwykle bardzo efektowne, ale przede wszystkim rozwijają dziecięcą wyobraźnię, stwarzają możliwość na przełamywanie pewnych „plastycznych schematów” działania, kształtują osobowość nastawioną na kreację, rozwijają nie tylko umiejętności warsztatowe, ale również umiejętność poprawnego wypowiadania się na temat, zdolność percepcji i recepcji, a w konsekwencji twórczego myślenia i działania.

Wśród technik łączonych/mieszanych wykorzystywanych do pracy z dziećmi można wymienić: wydrapywankę barwną; malowanie bibułą + rysowanie czarnym markerem; wydzierankę z barwionego szarego papieru + rysowanie czarnymi i białymi markerami; wycinankę z kolorowych gazet + rysowanie tłustymi pastelami; wyklejanie na folii + rysowanie; malowanie + wydzieranie z gazet; kleksografię + rysowanie; wycinankę z podkładów do ciasta + rysowanie i malowanie; rysowanie kredkami świecowymi + malowanie farbą akwarelową, tuszem; rysowanie tłustymi pastelami + malowanie farbą akwarelową + wyklejanie + rysowanie; malowanie farbami akwarelowymi + rysowanie; collage rysunkowy; collage malarski; stemplowanie + rysowanie; dekalkomanię; wyklejanki z materiału przyrodniczego lub spożywczego; malowanie na podkładzie ze skorupek z jajek; malowanie cukrem z brokatem; malowanie kaszą manną lub piaskiem; wyklejanie z ostrużyn

z kredek drewnianych i rysowanie; batik klejowy; malowanie kulkami zabawy z dłonią; zabawy z postacią (Marcinkowska i Michejda-Kowalska, 1993; Łapot-Dzierwa, 2018).

PROBLEM I CEL BADAŃ

Celem badań było poznanie opinii przyszłych nauczycieli wychowania przedszkolnego na temat istoty i potrzeby realizowania w przedszkolu edukacji plastycznej, sposobów jej prowadzenia oraz ich wiedzy na temat znanych im technik plastycznych, możliwych do wykorzystania w pracy z dziećmi.

W badaniach sformułowano problem główny, w postaci pytania: czy i w jaki sposób w trakcie edukacji przedszkolnej jest realizowana edukacja plastyczna?

Problemy szczegółowe zawierały się w następujących pytaniach:

1. Czy i dlaczego potrzebna jest plastyka w edukacji przedszkolnej?
2. Jak powinna być realizowana edukacja plastyczna w przedszkolu?
3. Jak edukacja plastyczna jest realizowana w rzeczywistości?
4. Jakie techniki plastyczne w swojej pracy wykorzystują nauczyciele edukacji przedszkolnej?
5. Jakie techniki plastyczne są znane przyszłym nauczycielom edukacji przedszkolnej?
6. Jakie techniki plastyczne przyszli nauczyciele proponują dzieciom podczas praktyk pedagogicznych w przedszkolu?

METODA BADAŃ, CHARAKTERYSTYKA PRÓBY, PROCEDURA ANALIZY DANYCH

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego, w lutym 2020 roku, wśród 60 studentów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, II roku studiów uzupełniających magisterskich, stacjonarnych i niestacjonarnych (część z nich była już czynnymi zawodowo nauczycielami) Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Posłużono się w nich techniką ankiety z opracowanym autorskim kwestionariuszem ankiety, w którym zamieszczono jedynie pytania otwarte, by nie sugerować respondentom potencjalnych odpowiedzi.

Po zebraniu wszystkich kompletnie wypełnionych kwestionariuszy ankiet odpowiedzi respondentów zostały uporządkowane (poprzez wyłonienie powtarzających się kategorii), pogrupowane i zostały im przypisane odpowiednie wartości (kody). W związku z tym, że zostały one przeprowadzone na niewielkiej próbie badawczej, wypełnione kwestionariusze zostały dokładnie przeanalizowane, by utworzyć ogólne kody, które zawierałyby wszystkie przypadki dotyczące ocenianej

kwestii. Kolejno, zgodnie z podejściem usystematyzowanym, zostały zliczone kategorie odpowiedzi respondentów i zaprezentowane wyniki obrazujące postrzeganie istoty i potrzeby realizowania edukacji plastycznej w przedszkolu oraz wiedzę przyszłych nauczycieli na temat sposobów jej prowadzenia.

Badania były dobrowolne. Zostały potraktowane jako pilotaż przed badaniami, które obejmą szerszą grupę respondentów. Pozwoliły na udoskonalenie narzędzia badawczego oraz zwróciły uwagę autorek na dodatkowe, istotne kwestie, o które zostało ono uzupełnione.

WYNIKI

Edukacja plastyczna w przedszkolu jest ważną częścią stymulowania całościowego rozwoju dziecka. By jej efekty były wymierne i sprzyjały rozwijaniu kreatywności i twórczego myślenia wychowanków, nauczyciel powinien posiadać odpowiednią wiedzę warsztatową i przekonanie o potrzebie i słuszności podejmowanych działań.

Wykres1.
Potrzeba realizowania edukacji plastycznej w przedszkolu w percepcji przyszłych nauczycieli

Dane zawarte na wykresie 1 wskazują, że wśród badanych studentów, przyszłych i czynnych zawodowo nauczycieli przeważał pogląd, że edukacja plastyczna w przedszkolu jest potrzebna, przede wszystkim dlatego, że rozwija sprawność manualną dzieci (36 wskazań), rozwija ich wyobraźnię (25 wskazań) oraz kreatywność (23 wskazania). Kolejno badani zwrócili uwagę na znaczenie edukacji plastycznej dla wyrażania przez dzieci emocji (9 wskazań), rozwijania poczucia estetyki (8 wskazań) i rozwijania twórczego myślenia (5 wskazań). Pojedyncze osoby wskazały na ujawnianie dziecięcych zdolności, odkrywanie samego siebie, budowanie poczucia własnej wartości czy rozwijanie wrażliwości. Badani studenci zwrócili również uwagę na znaczenie edukacji plastycznej dla przyszłej nauki szkolnej dziecka, poprzez np.: rozwijanie percepcji wzrokowej, uczenie cierpliwości i dążenia do pełnego wykonania zadania, pobudzanie do działania, uczenie myślenia, wyzwalanie pomysłowości oraz naukę współpracy.

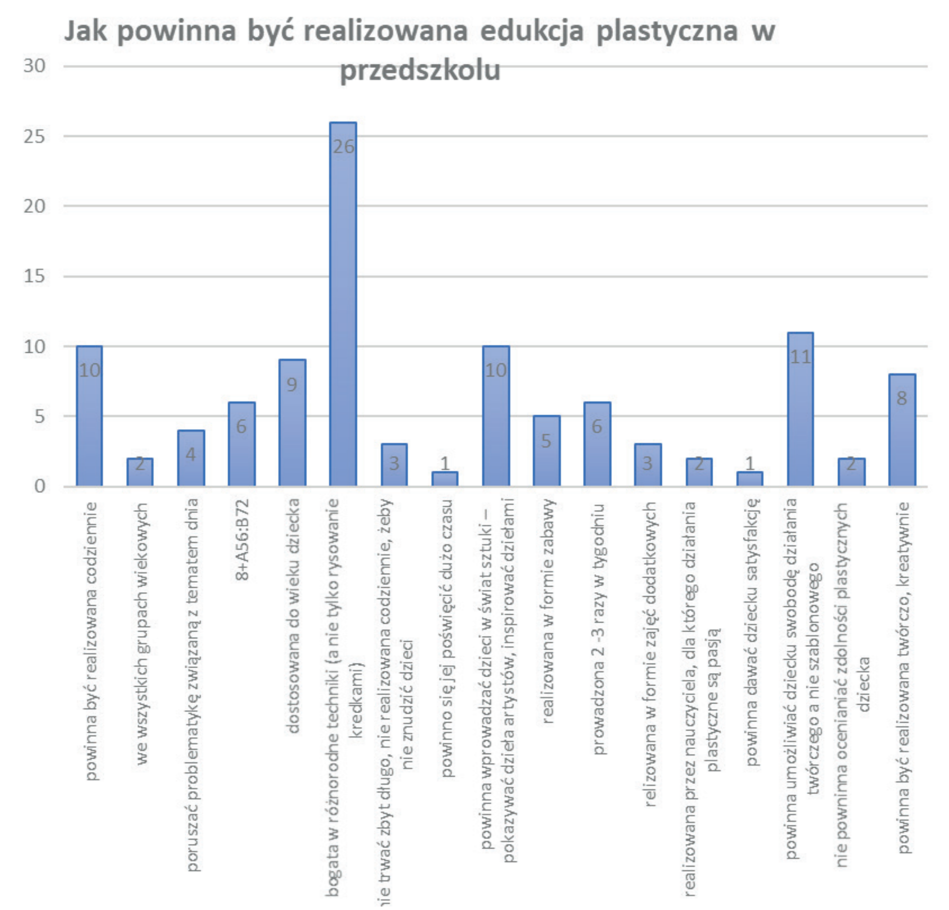
Następnie badani studenci zostali poproszeni o wyrażenie swojej opinii na temat tego, jak powinna być, według nich, realizowana edukacja plastyczna w przedszkolu (wykres 2). Najwięcej spośród nich stwierdziło, że przede wszystkim powinna być prowadzona z wykorzystaniem wielu różnych technik plastycznych (26 wskazań), a nie ograniczać się do stosowania technik rysunkowych z wykorzystaniem kredek. Ponadto powinna być realizowana przez nauczyciela codziennie (10 wskazań), umożliwiać dziecku swobodę twórczego, a nie szablonowego działania (11 wskazań), wprowadzać je w świat sztuki – pokazywać dzieła artystów, inspirować wychowanków ich dziełami (10 wskazań). Powinna być dostosowana do wieku i możliwości dzieci, prowadzona wokół treści związanych z realizowanym tematem zajęć wychowawczo-dydaktycznych oraz prowadzona w formie zabawy. Dziecko powinno pracować indywidualnie, by rozwijać myślenie i pomysłowość, a podejmowane przez niego aktywności muszą dawać mu satysfakcję. W czasie tych zajęć nie powinno się oceniać zdolności plastycznych wychowanków.

Edukacja plastyczna w przedszkolu powinna być realizowana twórczo i kreatywnie, przez nauczyciela, dla którego działania plastyczne/artystyczne są pasją.

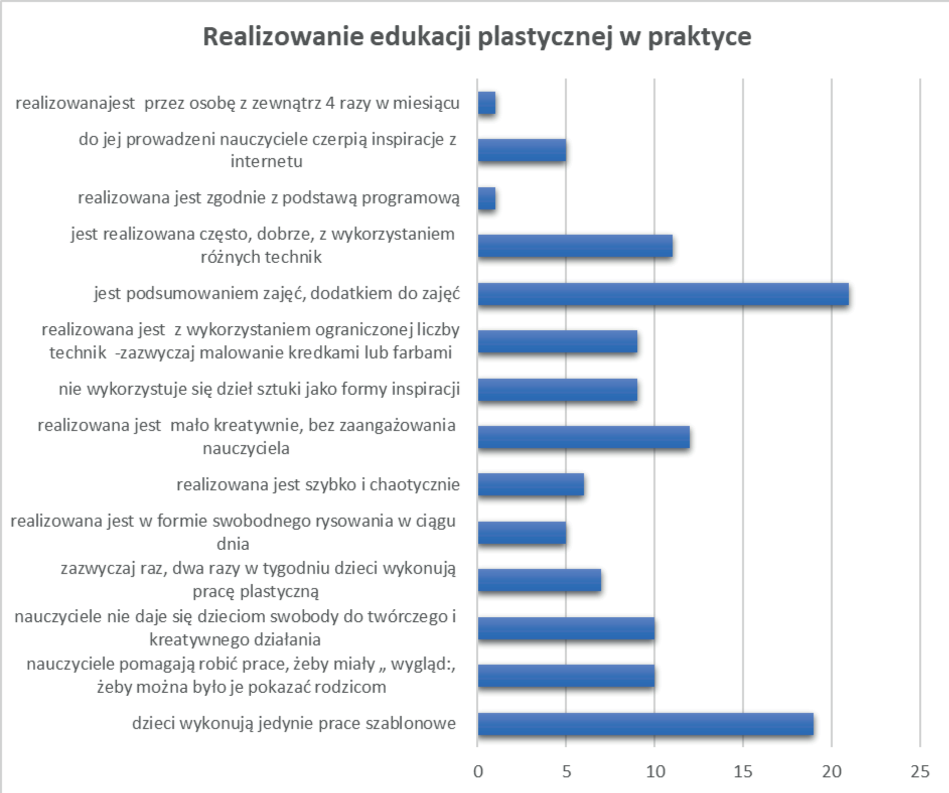
Studenci objęci badaniami to osoby, które w trakcie praktyk pedagogicznych realizowanych w trakcie studiów miały możliwość zaobserwowania, w jaki sposób edukacja plastyczna jest realizowana w rzeczywistości. W związku z powyższym poproszono ich o podzielenie się swoimi spostrzeżeniami (wykres 3). Jedenaście osób zaznaczyło, że jest ona realizowana prawidłowo – często i z wykorzystaniem różnych technik plastycznych. Najwięcej osób jednak stwierdziło, że niestety w trakcie omawianych działań dzieci wykonują przede wszystkim prace szablonowe (15 wskazań) oraz nie mają swobody twórczego i kreatywnego działania (10 wskazań). Ponadto respondenci zwrócili uwagę na wykorzystywanie przez nauczycieli ograniczonej liczby technik plastycznych – zazwyczaj rysowania kredkami lub malowania farbami; na niewielką kreatywność i brak zaangażowania nauczyciela w przygotowanie propozycji dla dzieci; na chaos i szybkie tempo wykonywanych

prac oraz udzielanie dzieciom przez prowadzącego zajęcia pomocy przy tworzeniu prac, żeby miały „wygląd", „żeby można było je pokazać rodzicom". Studenci zaznaczyli również, że nie wykorzystuje się dzieł sztuki jako formy inspiracji do działań plastycznych, a same działania są podejmowane zazwyczaj raz, dwa razy w tygodniu – dzieci wykonują wówczas pracę plastyczną będącą podsumowaniem realizowanych zajęć wychowawczo-dydaktycznych, ewentualnie rysują w ciągu dnia, w czasie przeznaczonym na swobodną zabawę.

Wykres 2.
Sposoby realizowania edukacji plastycznej w przedszkolu w opiniach przyszłych nauczycieli

Wykres 3.
Sposoby realizowania edukacji plastycznej w rzeczywistości edukacyjnej

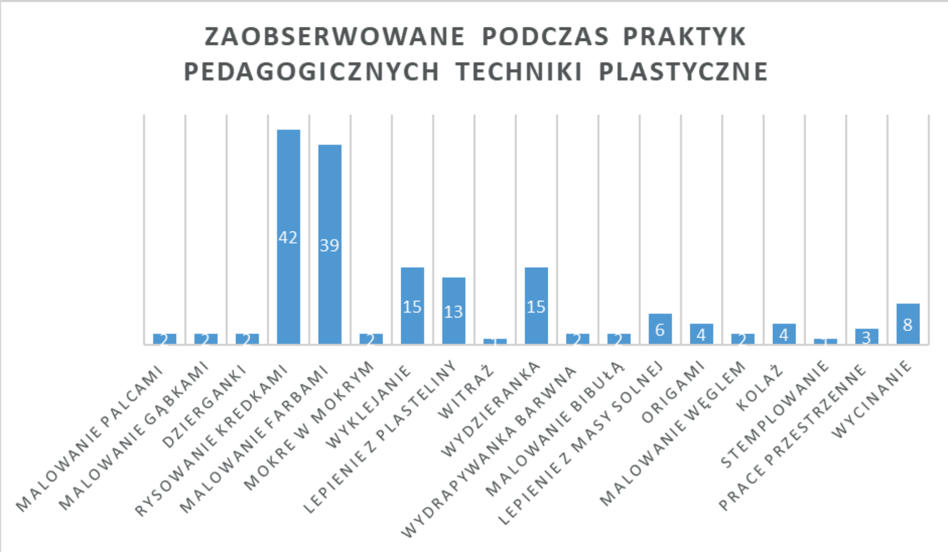

Edukacja plastyczna dla dzieci prowadzona ciekawie i inspirująco to działania wykorzystujące m.in. szereg dostępnych, atrakcyjnych technik plastycznych. Studenci objęci badaniami w trakcie realizowanych w ramach studiów praktyk pedagogicznych mieli możliwość zaobserwowania sposobów prowadzenia edukacji plastycznej – m.in. w zakresie wykorzystywanych przez nauczyciela prowadzącego technik plastycznych. W związku z powyższym poproszono ich o wymienienie tych, które udało im się zaobserwować (wykres 4).

Najwięcej wskazań uzyskało rysowanie kredkami (42 wskazania) i malowanie farbami (39 wskazań). Kolejno wyklejanie (15 wskazań), wydzieranka (15 wskazań), lepienie z plasteliny (13 wskazań), wycinanie (8 wskazań) oraz lepienie z masy solnej (6 wskazań). Pojedyncze osoby wymieniały: kolaż (collage), prace przestrzenne, malowanie palcami, malowanie gąbkami, dzierganki, technikę mokre w mokrym, wydrapywankę barwną, malowanie bibułą, malowanie węglem, stemplowanie i witraże.

Jak wynika z powyższych wskazań, techniki rysunkowe oraz malarskie to te, które studenci najczęściej obserwowali w pracy nauczyciela, podczas realizowanych praktyk.

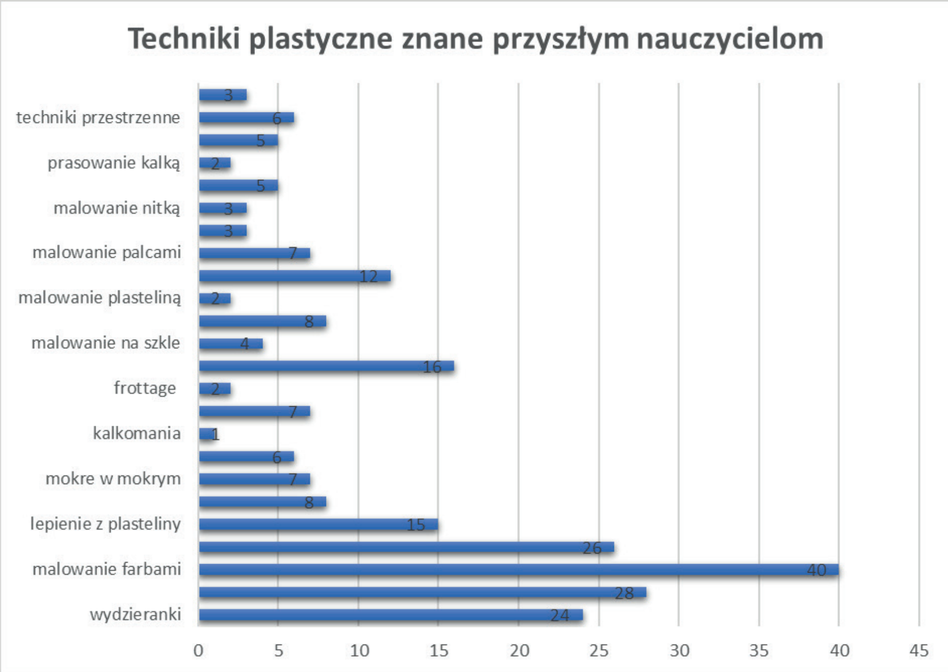
Wykres 4.
Zaobserwowane podczas praktyk pedagogicznych techniki plastyczne

By w trakcie prowadzonej w przedszkolu edukacji plastycznej można było twórczo i kreatywnie pracować z wychowankami, niezbędne jest m.in. posiadanie elementarnej wiedzy o możliwych do wykorzystania w pracy z dziećmi technikach plastycznych. By sprawdzić, jaką wiedzę w tym zakresie posiadają przyszli nauczyciele, poproszono ich o wymienienie wszystkich znanych im technik plastycznych (wykres 5).

Spośród badanych osób najwięcej wymieniło malowanie farbami (40 wskazań), rysowanie kredkami (28 wskazań), wyklejanie (26 wskazań) oraz wydzieranki (24 wskazania). Następnie lepienie z masy solnej (16 wskazań), lepienie z plasteliny (15 wskazań), kolaż (12 wskazań), stemplowanie (8 wskazań), origami (8 wskazań), malowanie palcami (7 wskazań), rzeźbienie (7 wskazań), techniki przestrzenne (6 wskazań), wycinanki (5 wskazań) oraz decupage (5 wskazań). Pojedyncze osoby wymieniały: techniki płaskie, malowanie nitką, malowanie na folii, prasowanie kalką, malowanie plasteliną, frottage oraz kalkomanię. Zaprezentowane wyniki wskazują, że przyszłym nauczycielom najbardziej znane są wybrane techniki malarski, rysunkowe, łączone oraz papierowe płaskie.

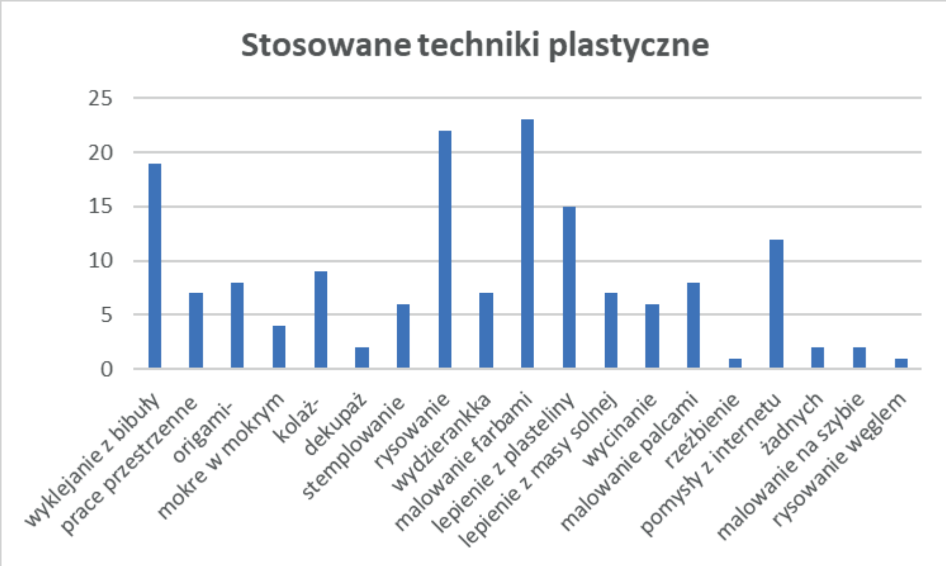
Wykres 5.
Techniki plastyczne znane przyszłym nauczycielom

Studenci kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna w trakcie realizowanych praktyk pedagogicznych niejednokrotnie samodzielnie prowadzą zajęcia wychowawczo-dydaktyczne z dziećmi. Poproszono ich o wymienienie technik plastycznych, które stosowali, prowadząc zajęcia z zakresu edukacji plastycznej i podczas wykorzystywania elementów edukacji przez sztukę w codziennych zajęciach z przedszkolakami (wykres 6).

Studenci objęci badaniami prowadząc zajęcia z przedszkolakami, najczęściej proponowali im malowanie farbami (23 wskazania), rysowanie kredkami (22 wskazania), wyklejanie bibułą (19 wskazań), lepienie z plasteliny (15 wskazań) oraz wykorzystywali pomysły zaczerpnięte z witryn internetowych (12 wskazań). Kolejno – kolaż (9 wskazań), origami (8 wskazań), malowanie palcami (8 wskazań), lepienie z masy solnej (7 wskazań), prace przestrzenne (7 wskazań), wydzieranki (7 wskazań), wycinanie (6 wskazań), stemplowanie (6 wskazań) oraz technikę mokre w mokrym (4 wskazania). Pojedyncze osoby prowadząc zajęcia z dziećmi, proponowały im malowanie na szybie, dekupaż, rzeźbienie oraz rysowanie węglem. Dwie osoby odpowiedziały, że nie stosowały żadnych technik plastycznych podczas pracy z przedszkolakami. Mimo dużej liczby możliwych do zastosowania w pracy z dziećmi technik plastycznych respondenci w największym zakresie wykorzystywali przede wszystkim wybrane techniki malarskie i rysunkowe.

Wykres 6.
Stosowane podczas praktyk pedagogicznych (bądź podjętej pracy) techniki plastyczne w pracy z dziećmi

DYSKUSJA WYNIKÓW

Wyniki badań wskazują na dostrzeganie przez przyszłych nauczycieli potrzeby realizowania w przedszkolu edukacji plastycznej, jednak w dużej mierze jest ona argumentowana koniecznością przygotowania dzieci do podjęcia nauki szkolnej. Respondenci wskazywali m.in. na znaczenie edukacji plastycznej dla rozwijania sprawności manualnej dziecka, percepcji wzrokowej, myślenia, aktywowanie do działania i realizowania stawianych przed wychowankiem zadań czy uczenie współpracy, co w konsekwencji przekłada się w pewnej mierze na pomyślny start szkolny. Oczywiście zwracali również uwagę na rozwijanie wyobraźni, kreatywności, twórczego myślenia, poczucia estetyki, wrażliwości i możliwość odkrywania samego siebie, dzięki prowadzeniu przez nauczyciela w przedszkolu działań w ramach szeroko rozumianej edukacji plastycznej.

Przyszli nauczyciele prezentowali również swoje poglądy o sposobach realizowania edukacji plastycznej w przedszkolu, zwracając uwagę przede wszystkim na potrzebę twórczego i kreatywnego jej prowadzenia. Wskazywali m.in. na konieczność realizowania jej każdego dnia, proponowania dzieciom do wykorzystania w działaniu wielu różnych technik plastycznych, a nie jedynie najpopularniej-

szych, jakimi są rysowanie kredkami czy malowanie farbami. Dostrzegali potrzebę wprowadzania dziecka (już od najmłodszych lat) w świat sztuki, wartości estetycznych i kulturowych.

Studenci objęci badaniami mieli możliwość podzielenia się swoimi spostrzeżeniami (w omawianym zakresie) z realizowanych praktyk pedagogicznych. Niestety ich doświadczenia nie napawają optymizmem. Najwięcej osób zauważyło, że w ramach edukacji plastycznej dzieci wykonują głównie prace szablonowe, które ograniczają ich twórcze i kreatywne działania. Nie mają możliwości korzystania z szerokiego wachlarza dostępnych technik plastycznych (najczęściej nauczyciele proponowali im rysowanie kredkami, malowanie farbami, wyklejanki, wydzieranki, lepienie z plasteliny), a wykonywane przez nie zadania często są poprawiane przez nauczyciela, by osiągnęły formę odpowiednią do zaprezentowania rodzicom. Respondenci zwrócili również uwagę na to, że rzadko nauczyciele wykorzystują dzieła sztuki jako formy inspiracji do działań plastycznych.

Znajomość różnorodnych technik plastycznych powinna się przekładać na stosowanie ich w praktyce. Proponowanie ich dzieciom może wyzwalać w nich nie tylko chęć do działania, ale przede wszystkim radość tworzenia i eksperymentowania. Oczywiście oprócz samej ich znajomości niezbędna jest świadomość nauczycieli o potrzebie realizowania tych działań i to nie jedynie w kontekście przygotowania dzieci do podjęcia nauki w szkole. Przeprowadzone badania wskazują, że przyszłym nauczycielom najbardziej znane są wybrane techniki malarskie, rysunkowe, łączone oraz papierowe płaskie, a podczas realizowanych praktyk, prowadząc zajęcia z przedszkolakami, najczęściej proponowali im malowanie farbami, rysowanie kredkami, wyklejanie bibułą, lepienie z plasteliny oraz bazowali na pomysłach zaczerpniętych z różnych witryn internetowych.

Uzyskane wyniki badań wskazują, że przyszli nauczyciele edukacji przedszkolnej posiadają wiedzę na temat możliwości i sposobów realizowania działań plastycznych, dostrzegają ich znaczenie dla harmonijnego rozwoju dziecka. Jednocześnie można odnieść wrażenie, że mimo tego ograniczają się do stosowania najprostszych technik plastycznych i nie wykorzystują wielu możliwości, które daje im działanie na polu sztuki.

WNIOSKI

Kiedy nauczyciel patrzy na dziecko pracujące nad jakąkolwiek pracą plastyczną, kiedy widzi jego zaangażowanie i radość, nie zastanawia się nad złożonością procesu, w jakim bierze udział – a powinien! Ponieważ w akcie tworzenia dochodzi do swoistego zespolenia świata zewnętrznego (otoczenia) z wewnętrznym światem dziecka. Pozwala to na kształtowanie wielu zdolności, które w dzisiejszych czasach są niezbędne i poszukiwane – umiejętności dostrzegania problemów i szukania

ich rozwiązań; zdolności poszukiwania i odkrywania nowych rzeczy. Wówczas proces uczenia się nie jest jedynie sposobem akumulacji wiedzy, ale obejmie także rozumienie tego, w jaki sposób wiedza ta może być wykorzystywana. To ważne, aby nauczyciel uwierzył we własne możliwości, ale także uwierzył w możliwości „swoich" wychowanków.

Aktywność plastyczna jest formą działalności bardzo chętnie podejmowaną przez dzieci, dającą im wiele satysfakcji. Świadomie i celowo prowadzona nie jest tylko rysowaniem czy malowaniem, lecz w znaczący sposób przyczynia się do uaktywnienia różnorodnych procesów i wspomagania harmonijnego rozwoju, o czym powinien pamiętać każdy, kto podejmuje się tego typu zadań.

Dokonując analizy zebranego materiału, łatwo można dostrzec duże rozbieżności pomiędzy deklaracjami a rzeczywistym działaniem. Teoretycznie każdy z respondentów podkreślał duże znaczenie plastyki w procesie edukacyjnym. Dostrzegał jej istotną rolę w stymulowaniu i wyzwalaniu aktywności twórczej wychowanków. Niestety w większości przypadków jest to tylko teoria, która nie do końca ma odzwierciedlenie w praktyce. Życie ukazuje nam zupełnie inną stronę problemu. Realizacja zadań z zakresu edukacji plastycznej jest marginalizowana, traktowana pobieżnie, jedynie jako dodatek do prowadzonych zajęć wychowawczo-dydaktycznych, bez wykorzystania szeregu możliwości, które stwarza, i środków, którymi dysponuje. Bardzo często nauczyciele proponując dzieciom aktywności z zakresu edukacji plastycznej, ograniczają się do działania szablonowego, mało kreatywnego, wykorzystującego ograniczoną liczbę dostępnych technik, często najprostszych, najbardziej popularnych, niewymagających wielu przygotowań i w konsekwencji niewyzwalających dziecięcej radości z twórczego eksperymentowania i tworzenia. W związku z tym pojawiają się kolejne pytania: dlaczego nauczyciele rzadko wykorzystują naturalne predyspozycje dzieci do tworzenia? Z czego to wynika? Dlaczego nie korzystają z szeregu możliwości, które otwiera przed nimi szeroko rozumiana edukacja plastyczna? Pytania te są bardzo istotne, interesujące i otwierają kolejne pole eksploracji dla badaczy.

OGRANICZENIA BADAŃ

Zaprezentowane wyniki badań pilotażowych stanowią jedynie próbę odpowiedzi na postawione problemy badawcze i dostarczają dość ograniczonej wiedzy, która wymagałaby uzupełnienia w badaniach obejmujących szerszą populację. Z uwagi na zbyt małą reprezentatywność próby uzyskane wyniki nie pozwalają na formułowanie uogólnionych wniosków.

BIBLIOGRAFIA

Chęcińska, U. (2018). Dziecko i sztuka we wczesnej edukacji. W U. Chęcińska (Red.), *Dziecko i sztuka w kontekście wczesnej edukacji* (s. 5–19). Wyd. Naukowe US.

Krauze-Sikorska, H. (2006). *Edukacja przez sztukę. O edukacyjnych wartościach artystycznej twórczości dziecka*. Wyd. Naukowe UAM.

Lewicka, J. (1973). *100 technik plastycznych*. Nasza Księgarnia.

Łapot-Dzierwa, K. (2010). *Terapeutyczna funkcja edukacji plastycznej: techniki plastyczne wspierające rozwój manualny*. Print Group Daniel Krzanowski.

Łapot-Dzierwa, K. (2011). Jaka plastyka we wczesnej edukacji. *Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych*, 64, 77–84.

Łapot-Dzierwa, K. (2018). *Techniki plastyczne do pracy z dziećmi*. Wyd. CEBP.

Marcinkowska, K., Michejda-Kowalska, K. (1993). *Wydzieranki, wycinanki*. WSiP.

Nęcka, E. (2012). *Psychologia twórczości*. GWP.

Popek, S. (1988). *Aktywność twórcza dzieci i młodzieży*. WSiP.

Szmidt, K.J. (2013). *Pedagogika twórczości*. GWP.

Szuman, S. (1927). *Sztuka dziecka: psychologia twórczości rysunkowej dziecka*. Książnica „Atlas" Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych.

Szuścik, U. (2006). *Znak werbalny a znak plastyczny w twórczości rysunkowej dziecka.* Wyd. UŚ.

Śliwerski, B. (2012). Edukacja. W T. Pilch (Red.), *Encyklopedia pedagogiki XXI wieku*, T. 1 (s. 12–14). Żak.

Uszyńsk-Jarmoc, J. (2011). Czego nie wiemy o twórczości w szkole? Obszary zdeformowane, ignorowane i/lub zaniedbane. W K. Krasoń (Red.), *Twórczość, Ekspresja – Aktywność artystyczna w rozwoju dzieci i młodzieży. Chowanna*, *1*(36), 13–24.

Wojnar, I. (1976). *Teoria wychowania estetycznego. Zarys problematyki*. PWN.

Zwolińska, K., Malicki, Z. (1999). *Słownik terminów plastycznych* (wydanie V). Wiedza Powszechna.

ART EDUCATION IN KINDERGARTEN AS PERCEIVED BY FUTURE TEACHERS

Introduction: The article focuses on issues related to the (broadly defined) preschool art education. The authors present the results of pilot studies on the level of knowledge of students of preschool and early school education about teaching of art (including knowledge of art techniques which can be used when teaching preschool children) and their perception of what is the essence of such education.
Research Aim: The aim of this research was to gather the opinions of future preschool education teachers on the essence of, and need to implement art education in kindergarten and their knowledge of art techniques that can be used in working with children.
Method: The research utilised the method of a diagnostic survey, specifically a questionnaire. 60 full-time and part-time students in their second year of supplementary master's degree in pre-school and early school pedagogy completed the questionnaire. These were pilot studies, constituting the basis for further research, currently conducted by the authors. The research was carried out in February 2020.

Results: The collected questionnaires point to a low level of art education awareness among both students and teachers, and illustrates minimal utilisation and marginalisation of this area in practice.
Conclusions: On the basis of the conducted pilot research, the following questions arise: What is the cause of low awareness among students and teachers about the broadly understood art education and the possibility of its implementation in preschool? What can be done to improve this situation? Is it possible in the Polish education system?

Keywords: preschool education, art education, education through art, creativity, art techniques.